

ΜΠΕΣΤ ΣΕΛΕΡ ΤΩΝ *NEW YORK TIMES*

ΕΙΝΑΙ
ΕΝΑ
ΠΟΤΑΜΙ
ΖΩΝΤΑΝΟ;

ΕΝΑ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΙΣ ΖΩΕΣ
ΤΩΝ ΠΟΤΑΜΩΝ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ROBERT
MACFARLANE

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΜΙΧΑΛΗΣ ΜΑΚΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Πρώτη έκδοση Απρίλιος 2026

Τίτλος πρωτοτύπου Robert Macfarlane, *Is a river alive?*, Hamish Hamilton, 2025

Επιμέλεια – Διόρθωση τυπογραφικών δοκιμίων Χρίστος Κυθρεώτης
Προσαρμογή εξωφύλλου Ρεντουάν Αμζιλάν
Σελιδοποίηση Γιώτα Μπόμπου

© 2025, Robert Macfarlane

© 2025, Εκδόσεις **ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ** (για την ελληνική γλώσσα)

ISBN 978-618-03-4862-0

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 84862

Κ.Ε.Π. 6387, Κ.Π. 23152

Δεν επιτρέπεται η με οποιονδήποτε τρόπο χρήση ή αναπαραγωγή ολόκληρου ή μέρους του βιβλίου με σκοπό την εκπαίδευση τεχνολογιών ή συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης. Το παρόν έργο προστατεύεται από τη διαδικασία εξόρυξης κειμένου και δεδομένων (Άρθρο 4(3) Οδηγία (ΕΕ) 2019/790).

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε μέσο ή τρόπο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις **ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ**

Ιπποκράτους 118, 114 72 Αθήνα

τηλ.: 211 3003500

metaixmio.gr • metaixmio@metaixmio.gr

Κεντρική διάθεση

Ασκληπιού 18, 106 80 Αθήνα

τηλ.: 210 3647433

Βιβλιοπωλεία **ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ**

• Ασκληπιού 18, 106 80 Αθήνα

τηλ.: 210 3647433

• Πολυχώρος, Ιπποκράτους 118, 114 72 Αθήνα

τηλ.: 211 3003580, fax: 211 3003581

Robert Macfarlane

ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ ΠΟΤΑΜΙ ΖΩΝΤΑΝΟ;

ΕΝΑ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΙΣ ΖΩΕΣ
ΤΩΝ ΠΟΤΑΜΩΝ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Μιχάλης Μακρόπουλος

ΜΕΤΟΙΧΜΙΟ

*Για τα ποτάμια και τους προστάτες τους,
και για την Τζούλια*

*Στη μνήμη του Josef DeCoux (1951-2024)**

* Προστάτης του δάσους στις τροπικές Άνδεις, ιδρυτής του Επιστημονικού Σταθμού Λος Σέδρος, πρωτοστάτησε στη μάχη ενάντια στην υλοτόμηση και τις εξορύξεις.

Πώς μπορώ να μεταφράσω –όχι σε λέξεις αλλά σε πίστη– ότι ένα ποτάμι είναι ένα σώμα, τόσο ζωντανό όσο εγώ κι εσύ, ότι δίχως αυτό δεν μπορεί να υπάρξει ζωή;¹

Natalie Diaz (2020)

Ποτάμια αγαπημένα, ρημαγμένα...²

Alexis Wright (2019)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	
Οι πηγές	13
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
Άνιμα	25
1ο ΜΕΡΟΣ	
Ο Ποταμός των Κέδρων (Ισημερινός)	51
Οι πηγές (Χειμώνας)	137
2ο ΜΕΡΟΣ	
Φαντάσματα, τέρατα και άγγελοι (Ινδία)	143
Οι πηγές (Άνοιξη)	225
3ο ΜΕΡΟΣ	
Το ζωντανό ποτάμι (Νιτάσιαν/Καναδάς)	231
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	
Οι πηγές (Φθινόπωρο)	347
ΓΛΩΣΣΑΡΙ	353
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	359
ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΠΗΓΕΣ	371
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ	389

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

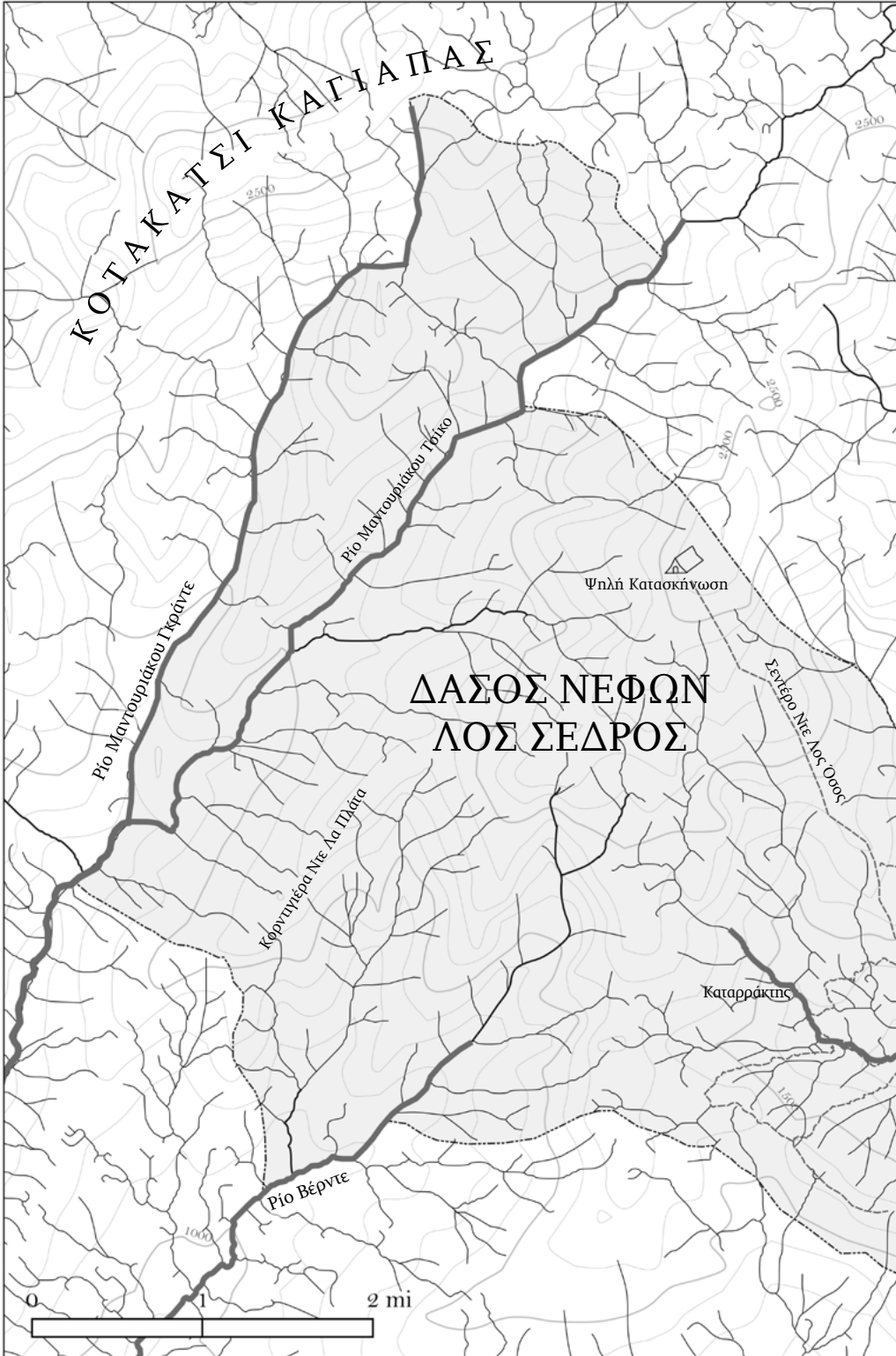
Ο ΠΟΤΑΜΟΣ ΤΩΝ ΚΕΔΡΩΝ

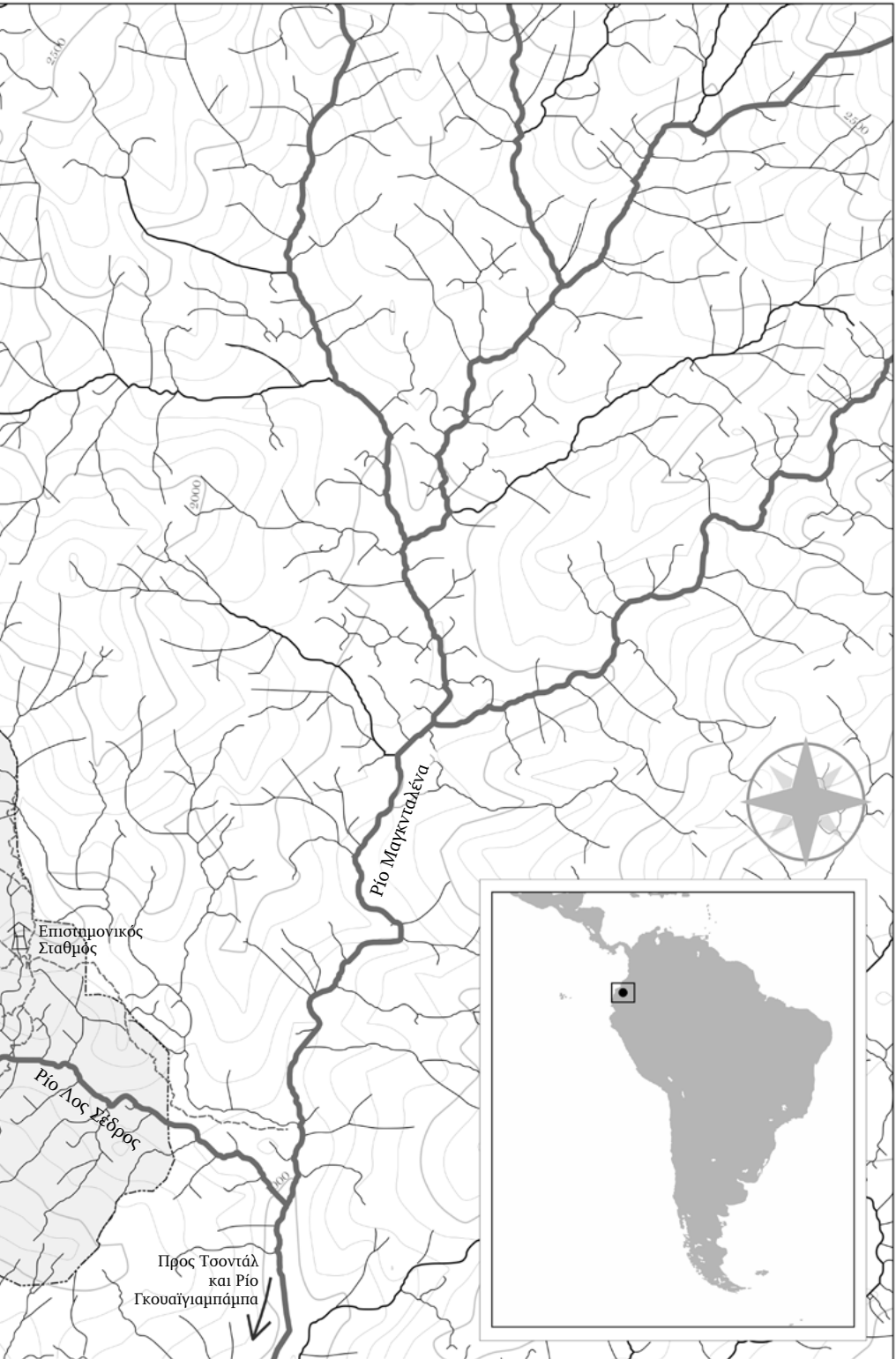
(Ισημερινός)

Ένας τρόπος για να πάψουμε να βλέπουμε τα δέντρα ή τους λόφους ή τα ποτάμια ως «φυσικούς πόρους» είναι να τα κατατάξουμε στους ομοίους μας – στους συγγενείς μας. Προσπαθώ να «υποκειμενοποιήσω» το σύμπαν, γιατί δείτε πού μας έχει οδηγήσει η αντικειμενοποίηση.

Το να υποκειμενοποιείς δεν συνεπάγεται απαραίτητα να οικειοποιείσαι, να εποικίζεις, να εκμεταλλεύεσαι, αλλά μάλλον συνεπάγεται, ίσως, μια μεγάλη τάση προς τα έξω του νου και της φαντασίας.⁴³

Ούρσουλα Λε Γκεν (2017)

Εκείνη την πρώτη νύχτα στην κατασκήνωση ψηλά, το δάσος νεφών φωταγωγείται.

Οι πυγολαμπίδες κάνουν την αρχή, με τα πορτοκαλιά τους «λεντάκια» να αναβοσβήνουν καθώς τα έντομα περιπλανιούνται. Ύστερα βιοφωταυγείς προνύμφες στον υποόροφο ανάβουν τα κίτρινα φανάρια τους. Κατόπιν τα πυρωμένα καρβουνάκια που 'χουν για μάτια τα κινκατζού, ασώματα θαρρείς στη σκοτεινιά, λάμπουν στα δέντρα. Στυλωμένα πάνω μας, μας παρακολουθούν απ' τα κλαδιά.

Πέρα στα δυτικά, μια θύελλα γλιστράει κατά μήκος της ακτής του Ειρηνικού. Στη λάμψη των κυανόλευκων αστραπών που κρύβονται μες στα νέφη, δασωμένες ράχες ξεπηδούν. Οι βροντές πχούν πνιχτές από μακριά.

Πέρα στα νότια, το Κοτοπάξι εκρήγνυται. Ο μαγματικός του θάλαμος αναδεύεται και ξεχειλίζει. Μια στήλη τέφρας, δύο χιλιόμετρα ψηλή, πλανιέται στον ασάλευτο αέρα.

Από τους σωρούς αποβλήτων της εξορυκτικής περιοχής Πορτοβέλο-Θαμόρα στον νοτιοδυτικό Ισημερινό, υδράργυρος διαρρέει αργά στον ποταμό Πουγιάνγκο-Τούμπες, δηλητηριάζοντάς τον για πάνω από τριάντα χιλιόμετρα μετά τα κέντρα επεξεργασίας του χρυσού.

Στις προθεσμιακές αγορές χρυσού, η τιμή της ουγγιάς για άμεση παράδοση αναρριχάται πάνω από τα 1.517 δολάρια.

Καθόμαστε κοντά στη φωτιά στο μικρό ξέφωτο, με τις φλόγες να μας ζεσταίνουν και την αίσθηση των άλλων πλάι μας να μας καθουχάζει. Τη νύχτα σ' αυτό το υψόμετρο, ο αέρας είναι ψυχρός. Ίδωμένος μέσ' από τον θόλο του δάσους νεφών, ο ουρανός είναι μελανός, καθαρός, αλατισμένος με άστρα. Οι αστερισμοί στον ισημερινό μου φαίνονται παράδοξοι – οι θέσεις τους στον ουρανό.

Έχω έντονη την αίσθηση της μεγάλης απόστασης που μας χωρίζει από τον δρόμο· του γεγονότος ότι έχουμε εισχωρήσει πολύ βαθιά μες στο δάσος.

Συνειδητοποιώ ότι η Τζουλιάννα κλαίει σιγανά στις σκιές. Η ξαφνική απώλεια του πατέρα της παραμένει καίνουσα πληγή. *Είμαι ακόμη στο σπίτι του θανάτου...*

Έπειτα, μέσ' από τα δάκρυστά της, χαμογελάει λιγάκι. «Κλαίω από τον πόνο» λέει, «αλλά κι από ευτυχία κι ανακούφιση για ό,τι έχει συμβεί εδώ, μες στο δάσος' με τον ποταμό, με όλους εσάς. Για ό,τι μου δόθηκε πίσω, εκεί που το νόμιζα χαμένο για πάντα».

Ένα νυχτοπούλι τραγουδά, οι τρίλιες του ρέουν.

Η φωτιά χαμπλώνει, ώσπου δεν είναι παρά ένας αδρός κύκλος από παλλόμενα μάτια.

¡Bosques sin Minería! #JusticiaLosCedros, είναι γραμμένο σ' έναν τοίχο στο Κίτο, την πρωτεύουσα του Ισημερινού: *Δάσος χωρίς εξορύξεις!*

¡La MINERÍA impulsó el Buen Vivir! λέει μια διαφήμιση για μια εταιρεία χαλκού στο πλάι του δρόμου: *Οι εξορύξεις προάγουν την καλή ζωή!*

«Hola!» φωνάζει ξαφνικά η Τζουλιάννα. «Σβήστε τους φακούς κεφαλής! Κοιτάξτε γύρω!»

Σβήνουμε τους φακούς μας. Αργά, τα μάτια μου συνηθίζουν στο σκοτάδι – και βλέπω τους κορμούς, τα πρέμνα και τα πεσμένα κλαριά γύρω μας να λάμπουν όλα με ένα φως αλλιώτικο απ' οτιδήποτε έχω δει μέχρι τότε. Είναι μια αργυροκίτρινη λάμψη χωρίς ζέστα, που πηγάζει βαθιά μέσ' απ' ό,τι φωτίζει. Πιάνω κάτι που δίνει την αίσθηση ξύλου αλλά πιο πολύ μοιάζει με ακτινοβόλο νερό. «Το φως σ' αυτό είναι σαν να κυματίζει» λέω.

«Επειδή είναι ζωντανό» λέει η Τζουλιάννα. «Αυτή η λάμψη είναι μυκηλιακή. Την παράγουν τα χιλιόμετρα μυκητιακών υφών που αναπτύσσονται μέσα απ' αυτό το ξύλο αυτή τη στιγμή, καθώς το ξύλο πεθαίνει. Αυτό το μυκήλιο, όταν έρθει ο καιρός, θα γεννήσει βιοφωταυγία μανιτάρια».

Πηγαίνω ως ένα σαπισμένο πρέμνο στην άκρη του ξέφωτου, που ολόκληρο τρεμοφέγγει μέσα σε τούτο το υδαρές φως, θαρρείς κι ένα φωτεινό ποτάμι ρέει μέσα του. Σε σημεία, το φως είναι δικτυωτό, ενώ σε άλλα είναι συνεχές. Όταν απλώνω αόρατα δάχτυλα για να το αγγίξω, διαπιστώνω πως δεν μπορώ να το κάνω – αλλά ούτε να το εμποδίσω μπορώ. Είναι όμορφο κι απόκοσμο.

«Αυτό που 'χουμε εδώ απόψε δεν είναι τίποτα!» λέει η Τζουλιάνα. «Αν πετύχεις τη σωστή νύχτα στο σωστό μέρος, βλέπεις όλες τις φλέβες του δάσους να φωτίζονται – βλέπεις ότι *τα πάντα* συνδέονται!» Ύστερα μουρμουρίζει, μονολογώντας ίσως: «Κανένας δεν είναι χωρίς άλλον».

Κάτω από κωνευτά σποι οροφής σε ένα κτίριο με γραφεία στη Μελβούρνη, που οι ιδιοκτήτες του το παίνευαν ως εργασιακό χώρο ασύγκριτα ξεχωριστό και αναπάντεχο, μια μικρή ομάδα εσωτερικών δικηγόρων δουλεύει κατά τη διάρκεια του μεσημεριανού γεύματος, ετοιμάζοντας τα έγγραφα για την οριστική πρόσκτηση δικαιωμάτων εξόρυξης χαλκού και χρυσού στα δάση νεφών του βόρειου Ισημερινού.

Στην ανατολική πλευρά των Άνδεων του Ισημερινού, η μυρωδιά πικραμύγδαλων πλανιέται στα δάση της Θαμόρα Τσιντσιπέ.

Το σαπισμένο πρέμνο ακτινοβολεί και λες και κοχλάζει. Το Κοτοπάξι αναδύεται και ξεχειλίζει. Οι πυγολαμπίδες πλανιούνται, αναβοσβήνουν. Ο Ποταμός των Κέδρων αναζητεί τη θάλασσα.

«Αν οι μύκπτες μιλούσαν» λέει η Τζουλιάνα, «θα μας έλεγαν όσα μας δείχνουν, ότι στην πραγματικότητα, δηλαδή, ο θάνατος ενός οργανισμού είναι η αρχή αναρίθμητων άλλων' ότι δεν υπάρχει τέλος στη ζωή, απλώς ένα διαρκώς μετακινούμενο υπόστρωμα».

Όταν ξυπνάμε το επόμενο πρωί στο ξέφωτο, το λαμπρότερο φως του ήλιου κρύβει το φως του μυκκλίου. Το πρέμνο δείχνει σαν οποιοδήποτε άλλο, τα κλαριά σαν κάθε άλλο κλαρί.

Ομίχλη γεμίζει τις πτυχές της κοιλάδας ανάμεσα σε μακρινές ράχες. Κάπου από κάτω μας, δύο σεμνόρνηθες τουκάν καλούν σ' ένα αντισιπτικό ντουέτο με βραχνά χουχουτίσματα – *κου-ου, κου-ου, κου-ου*.

Ανάμεσα στις νότες των πουλιών, ακούω το τρεμουλιαστό υψηλότονο τραγούδι του Ποταμού των Κέδρων μέσ' από τη χαράδρα, όπως γεννιέται και ξαναγεννιέται.

Ταξίδεψα στα βουνά του βόρειου Ισημερινού για να αναζητήσω ένα ποτάμι, να συναντήσω ένα δάσος και να βρω δύο μύκπτες – κι επειδή

το 2008 αυτή η μικρή χώρα με την πελώρια ηθική φαντασία άλλαξε τον κόσμο.

Στα τέλη του 2006, ο σοσιαλδημοκράτης Ραφαέλ Κορέα πήρε την προεδρία του Ισημερινού, συμμετέχοντας με την εκλογή του στην αποκαλούμενη «ροζ παλίρροια» εκείνης της περιόδου, που είδε αριστερές κυβερνήσεις να εκλέγονται σε όλη τη Λατινική Αμερική, από τον Τσάβες στη Βενεζουέλα ως τον Λούλα στη Βραζιλία και τον Μοράλες στη Βολιβία. Ένα από τα πρώτα βήματα που έκανε ο Κορέα όταν ανέλαβε το πόστο του ήταν να κινήσει τη διαδικασία κατάρτισης και έγκρισης ενός νέου συντάγματος για τη χώρα. Ένα κύμα μεταρρυθμιστικής ορμής σάρωσε τον Ισημερινό και, τον Νοέμβριο του 2007 πλέον, συγκλήθηκε μια νέα Συντακτική Συνέλευση, που είχε στη διάθεσή της έξι μήνες για να καταρτίσει νέο σύνταγμα.

Αυτό το σύνταγμα, που επικυρώθηκε με εθνικό δημοψήφισμα στις 28 Σεπτεμβρίου 2008, ήταν από πολλές απόψεις ένα εκπληκτικά προοδευτικό κείμενο. Αναγνώριζε τη χρήση ναρκωτικών πρωτίστως ως πρόβλημα δημόσιας υγείας, αντί για εγκληματική δραστηριότητα. Σε δεκαπέντε εδάφια κατοχύρωνε πολυάριθμα δικαιώματα και συνταγματικές εγγυήσεις υπέρ των αυτοχθόνων λαών του Ισημερινού. Επίσης, αναγνώριζε το νερό ως δημόσιο αγαθό –«αναπαλλοτρίωτο, απαράγραπτο, ακατάσχετο και βασικό για τη ζωή»–, απαγόρευε την ιδιωτικοποίησή του και διακήρυττε ένα «δικαίωμα στο νερό», αφ’ ης στιγμής «η κατάστασή του ως βασικού παράγοντα για τη ζωή το καθιστά αναγκαίο στοιχείο για την ύπαρξη όλων των έμβιων όντων».

Η πιο ριζοσπαστική όψη του συντάγματος του Ισημερινού, ωστόσο, περιεχόταν στα άρθρα 71 έως 74, που έγιναν γνωστά ως άρθρα για τα «Δικαιώματα της Φύσης».

«Η Φύση, ή Πάτσα Μάμα, όπου η ζωή αναπαράγεται και συμβαίνει» δηλώνει το πρώτο, «έχει το δικαίωμα του εγγενούς σεβασμού απέναντι στην ύπαρξή της, καθώς και απέναντι στη διατήρηση και την αναγέννηση των κύκλων, της δομής, των λειτουργιών και των εξελικτικών διαδικασιών». Τα άλλα τρία άρθρα αναγνωρίζουν το δικαίωμα της φύσης στην αποκατάσταση των ζημιών που υφίσταται, τη σχέση ανάμεσα στην ευρωστία της φύσης και την «καλή ζωή» (*σούμακ καουσέι*) των

ανθρώπων, και την υποχρέωση της πολιτείας να περιορίζει τις δραστηριότητες που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην «εξαφάνιση ειδών, στην καταστροφή οικοσυστημάτων και στη μόνιμη μεταβολή των φυσικών κύκλων».⁴⁴

Ήταν μια παγκόσμια πρωτιά. Τα Δικαιώματα της Φύσης –να υπάρχει, να αναπαράγεται, να αποκαθίσταται, να γίνεται *σεβαστή*– κατοχυρώθηκαν στο υψηλότερο επίπεδο: ανάμεσα στις θεμελιώδεις αρχές βάσει των οποίων κυβερνάται μια χώρα. Η «ζωή» της Φύσης αναγνωρίστηκε ως χρήζουσα προστασίας από την πολιτεία. Καίριας σπουδαιότητας ήταν το γεγονός ότι η συνταγματική διατύπωση συμπεριλάμβανε τους ανθρώπους ως «αναπόσπαστο μέρος» της «Φύσης», αντί να τους διαχωρίζει σε μια διακριτή και υπονοούμενη ως ανώτερη κατηγορία. Η τόλμη του οράματος του Ισημερινού έθεσε σε κίνηση το σύγχρονο κίνημα για τα Δικαιώματα της Φύσης. Πολλές εξελίξεις που ακολούθησαν σε τούτο το πεδίο –συμπεριλαμβανομένης της αναγνώρισης της ζωής και των δικαιωμάτων του ποταμού Γουανγκανού το 2017– έχουν τις ρίζες τους σ’ αυτή τη στιγμή.

Πώς συνέβη όμως αυτό;⁴⁵ Πίσω στο 2008, η σκέψη για τα Δικαιώματα της Φύσης δεν υπήρχε καν στις παρυφές της σύγχρονης πολιτικής φιλοσοφίας. Ένα μεγάλο μέρος της απάντησης έχει να κάνει με την πίεση που ασκήθηκε από τις αυτόχθονες κοινότητες του Ισημερινού κατά τη σύνταξη του συντάγματος. Η φράση *σούμακ καουσεί* είναι από τα κίτσοια, την ευρύτερα ομιλούμενη αυτόχθονα γλώσσα στον Ισημερινό: όπως λέχθηκε πιο πάνω, συνήθως μεταφράζεται ως «καλή ζωή» ή «αρμονική ζωή». Κεντρική θέση στο «καλλός» αυτής της «καλής ζωής» κατέχει μια αντίληψη –όπως λέει ο φιλόσοφος Κάρλος Λαρέα– «όλων των όντων ως έμβιων... ο ποταμός είναι έμβιο ον... και η ευημερία των ανθρώπων μπορεί να γίνει κατανοητή και να διατηρηθεί μόνο σε αρμονία με όλα τα πνεύματα της φύσης».⁴⁶ Καθώς το σύνταγμα διαμορφώθηκε εν μέρει για να κατοχυρώσει τα δικαιώματα των αυτοχθόνων, επιδιώχθηκε κατ’ επέκταση η συνταγματική επίρρωση της αναγνώρισης της ζωής και των δικαιωμάτων των ποταμών, των βουνών και των δασών εκ μέρους των αυτοχθόνων.

Τον Απρίλιο του 2008, λίγο προτού η Συνέλευση ψηφίσει για το αν

θα συμπεριλαμβάνονταν ή όχι τα Δικαιώματα της Φύσης στο προσχέδιο του συντάγματος, ο Ουρουγουανός συγγραφέας Εδουάρδο Γκαλεάνο έγραψε ένα σύντομο, φλογερό άρθρο με τίτλο «La naturaleza no es muda»: «Η φύση δεν είναι βουβή». «Ο κόσμος ζωγραφίζει νεκρές φύσεις» άρχιζε ο Γκαλεάνο:

δάση πεθαίνουν, οι πόλοι λιώνουν, ο αέρας γίνεται ακατάλληλος για να τον αναπνέεις και τα νερά μη πόσιμα – και την ίδια στιγμή ο Ισημερινός εξετάζει ένα νέο σύνταγμα που αφήνει για πρώτη φορά ανοιχτή τη δυνατότητα να αναγνωριστούν τα δικαιώματα της φύσης... Η φύση έχει πολλά να πει και έχει έρθει εδώ και πολύ καιρό η ώρα εμείς, τα παιδιά της, να πάψουμε να παριστάνουμε τους κουφούς.

Μπορεί να μας φαίνεται παράδοξη, συνέχιζε ο Γκαλεάνο, η ιδέα ότι ένα δάσος ή ένας ποταμός έχουν δικαιώματα. Ωστόσο, δείτε πόσο έχουμε πλήρως υιοθετήσει την ιδέα ότι οι εταιρείες έχουν δικαιώματα συγκρίσιμα με αυτά των ανθρώπων, «λες και μπορούν οι εταιρείες να αναπνέουν!» Τι παράξενο, να συναινούμε σε αυτό το νομικό πλάσμα αλλά να ξαφνιαζόμαστε, ως και να εξοργιζόμαστε ακόμα, με την ιδέα ότι ένας ποταμός θα μπορούσε να είναι κάτι άλλο εκτός από «ιδιοκτησία». ⁴⁷

Για τον Γκαλεάνο, η πραγματοποίηση της μεγάλης νομικής καινοτομίας που επιχειρούνταν στον Ισημερινό θα αποτελούσε σημαντικό βήμα για την επανόρθωση των βαρύτατων πληγμάτων που είχε υποστεί η ευρύτερη περιοχή των Άνδεων και του Αμαζονίου μετά την Ισπανική Κατάκτηση, πληγμάτων που είχαν καταστρέψει τους ποταμούς, τη γη και τους ανθρώπους της. Η χριστιανική αποικιοκρατία είχε τιμωρήσει συστηματικά –με πυρπολήσεις, απαγχονισμούς, φόνους– τις αντιλήψεις των αυτοχθόνων για το τοπίο ως έμπυχο. Στα τέλη του 15ου και τις αρχές του 16ου αιώνα, η αποικιακή διακυβέρνηση του Φιλίππου Β΄ είχε εγκαθιδρύσει στον Νέο Κόσμο έναν κλάδο της Ιεράς Εξέτασης αφιερωμένο σε ό,τι αποκαλούνταν «εξάλειψη της ειδωλολατρίας». ⁴⁸ Εκκλησιαστικά δικαστήρια συγκαλούνταν και επέβαλλαν ποινή εκατό βουρδουλιών σε οποιονδήποτε βρισκόταν να έχει μιλήσει προς ή με έναν ποταμό, ή να έχει λατρέψει ένα ρυάκι. Οι Ισπανοί ξερίζωσαν στην

κυριολεξία με το μαστίγιο τον ανιμισμό των πρόσφατα υποταγμένων υπηκόων τους και εκδίωξαν μέχρι εξαφανίσεως την παραδοχή ότι τα δάση και τα ποτάμια είναι βασικά για τη ζωή και αφ' εαυτών ζωντανά. Εντούτοις, κάπως, έγραφε ο Γκαλεάνο –παρά τους «πέντε αιώνες απαγορεύσεων και χλεύης» που ακολούθησαν την άφιξη των Ισπανών, και παρά «τη βαριά κληρονομιά του ρατσισμού, που... εξακολουθεί να ακρωτηριάζει την πραγματικότητα και τη μνήμη»⁴⁹ στην περιοχή-, οι αυτόχθονες κοινότητες των Άνδεων και του Αμαζονίου είχαν διατηρήσει τούτες τις ζωτικές ιδέες γύρω από τις συνυφασμένες ζωές των ποταμών, των δασών, των βουνών και των ανθρώπων.

Εκείνη την εποχή ο Ισημερινός παρέπαιε, κι ακόμη παραπαίει, από τις επιπτώσεις δεκαετιών πετρελαϊκών γεωτρήσεων στον Αμαζόνιο, που είχαν διοχετεύσει δισεκατομμύρια γαλόνια τοξικά απόνερα και εκατομμύρια γαλόνια αργό πετρέλαιο στις υδάτινες οδούς και στο έδαφος της περιοχής, με καταστροφικές συνέπειες. Αυτή η συνεχιζόμενη οικοκτονία είχε γίνει πληγή για την εθνική συνείδηση, αναγκάζοντας πολλούς στον Ισημερινό να αναγνωρίσουν τις κατά τα φαινόμενα αρπακτικές προθέσεις των πολυεθνικών, το εύθραυστο θαύμα των δασών και των ποταμών της χώρας, και την τρωτότητα των ανθρώπων και των πλασμάτων που ζούσαν ανάμεσά τους.

Εδώ ήταν μια ευκαιρία, υποστήριζε ο Γκαλεάνο, να αρχίσουν τέτοια τραύματα να επουλώνονται και να μην επιτραπεί σε άλλα παρόμοια να συμβούν ξανά. Τώρα ήταν η στιγμή να τεθούν οι ανιμιστικές ιδέες στο επίκεντρο της κοσμοαντίληψης του κράτους. Δεν θα δινόταν άλλη τέτοια ευκαιρία πριν περνούσαν δεκαετίες – αν δηλαδή δινόταν ποτέ.

Τον Γκαλεάνο παρότρυνε να γράψει το άρθρο του ο Αλμπέρτο Ακόστα, ο πολιτικός και διανοούμενος που διορίστηκε από τον Κορέα πρόεδρος της Συντακτικής Συνέλευσης του Ισημερινού και επικεφαλής της κατάρτισης του νέου συντάγματος. Ο Ακόστα ήταν ήδη εξοικειωμένος με τη φιλοσοφία των Δικαιωμάτων της Φύσης, καθώς και ενεργός σύμμαχος της CONAIE, της μεγαλύτερης αυτόχθονος οργάνωσης της χώρας, μια ομάδας με εντυπωσιακό ιστορικό νικηφόρων αγώνων κατά της εξουσίας, ιδιαίτερα σε θέματα δικαιωμάτων της γης και του νερού.

Γνωρίζοντας ότι η ψήφιση των άρθρων για τα Δικαιώματα της Φύ-

σης στη συνέλευση ήταν επικείμενη, γέροντες και αρχηγοί (σαμάνοι οι περισσότεροι) από πολλά από τα δεκατέσσερα αυτόχθονα έθνη του Ισημερινού –μεταξύ αυτών, από τους Σουάρ, τους Ατσουάρ, τους Σέκοβα, τους Ουαοράνι, τους Τσάτσι, τους Κοφάν και τους Σαραγιάκου– ταξίδεψαν απ’ όλη τη χώρα ως την πόλη του Μοντεκρίστι, όπου βρισκόταν το κτίριο της συνέλευσης. Ο Ακόστα τους συνόδευσε, κι εκεί οι σαμάνοι τέλεσαν μια δημόσια τελετή εξαγνισμού: τραγουδώντας, ποδοκροτώντας και καθαρίζοντας τον αέρα με μάτσα από φύλλα. Τοποθέτησαν στο έδαφος δεκάδες μικρά πύλινα δοχεία: ωχρά ρόδινα και καφετιά, με μήκος δέκα έως δεκατρία εκατοστά, κάποια με κεφάλια πετεινού ή χελώνας για χερούλι, κι άλλα με ανθρώπινες φηγούρες καθισμένες μέσα τους, με τα χέρια διπλωμένα. Αυτά τα δοχεία αντιπροσώπευαν τον Αέρα, τη Φωτιά, τη Γη και το Νερό. «Αυτά τα στοιχεία» είπε στον Ακόστα και στο συγκεντρωμένο πλήθος ένας νεαρός Σαραγιάκου αρχηγός, ο Χουάν Γκουαλίνγκα, «θα δουν ως μάρτυρες κατά πόσο αυτή η μεγάλη συντακτική συνέλευση θα φανεί ευαίσθητη απέναντι στα δικά μας συναισθήματα».⁵⁰

Εκείνη τη νύχτα, οι αυτόχθονες αρχηγοί και σαμάνοι συναντήθηκαν μέσα στην αίθουσα όπου συνεδριάζει η συνέλευση. Σε κανέναν άλλο δεν επιτράπηκε η πρόσβαση. Οι πόρτες του κτιρίου ήταν κλειστές. Οι συμμετέχοντες πήραν όλοι, τελετουργικά, αγιαουάσκα,* και κατόπιν κάλεσαν μαζί το πνεύμα της Πατσαμάμα –της Μπτέρας Γης–, ώστε να είναι παρόν στην αίθουσα όπου θα γινόταν η ψήφιση. Συγκεκριμένα, κάλεσαν το θηλυκό πνεύμα του δασωμένου βουνού που υψωνόταν πίσω ακριβώς από το κτίριο της συνέλευσης και του ζήτησαν να κατακλύσει με την ενέργειά του το μέρος.

Την επομένη –την ημέρα της ψήφισης– τα μέλη της συνέλευσης μπήκαν στην αίθουσα, που είχε εξαγνιστεί από τους σαμάνους και μέσα της είχαν μόλις κληθεί τα πνεύματα των όντων της γης. Ο Ακόστα είχε επίσης κανονίσει να τοποθετηθεί σε κάθε έδρανο ένα αντίτυπο του άρθρου του Γκαλεάνο, κι ένα μέλος της συνέλευσης το διάβασε δυνατά

* Ayahuasca: ψυχοδραστικό αφέψημα που χρησιμοποιείται από τους αυτόχθονες πληθυσμούς της λεκάνης του Αμαζονίου.

στους παριστάμενους. Λίγο αργότερα, έγινε η ψηφοφορία. Η συνέλευση υποστήριξε με συντριπτική πλειοψηφία τη συμπερίληψη των Δικαιωμάτων της Φύσης στο σύνταγμα.

Στο ερώτημα «Είναι ένα ποτάμι ζωντανό;», ο Ισημερινός είχε απαντήσει με ένα νηηρό «ναι».

«Προχωρούσαμε με ιδέες που μας φαίνονταν σημαντικές» ανακάλεσε αργότερα ο Ακόστα για εκείνες τις εβδομάδες, «αν και τότε δεν γνωρίζαμε την τρομερή τους σπουδαιότητα. Είχα την αίσθηση ότι γράφαμε ήδη ιστορία – όμως μόνο αργότερα αρχίσαμε να καταλαβαίνουμε την τεράστια σημασία αυτού που είχαμε κάνει».⁵¹

Μια από τις περιοχές που το μέλλον τους θα καθοριζόταν από εκείνα τα συμβάντα το 2008 περιλάμβανε ποταμούς και ένα δάσος νεφών στα βορειοδυτικά του Ισημερινού, και είχε την ονομασία Λος Σέδρος.

~

Η μοίρα μας, τώρα κι ανέκαθεν,
ρέει μαζί με τη μοίρα των ποταμών.

Στο πιο προσωπικό και πολιτικό του βιβλίο, ο πολυβραβευμένος Robert Macfarlane διερευνά μια πανάρχαια όσο και καιρία ιδέα: οι ποταμοί δεν είναι μόνο ύλη προς ανθρώπινη εκμετάλλευση, αλλά ζωντανές οντότητες, και ως τέτοιες πρέπει να αναγνωρίζονται, τόσο στη φαντασία όσο και στο δίκαιο.

Ταξιδεύοντας σε τόπους που αποδίδει με έξοχες περιγραφές, εστιάζει στους ανθρώπους που συναντάει, σκιαγραφώντας πορτρέτα γεμάτα θέρμη, ενσυναίσθηση και πολιτική επίγνωση. Ξεκινά από το βόρειο Εκουαδόρ, όπου ένα μοναδικό τροπικό δάσος και οι ποταμοί του απειλούνται από τις εξορύξεις, συνεχίζει στους πληγμένους ποταμούς και τις λιμνοθάλασσες της νότιας Ινδίας και καταλήγει στο βορειοανατολικό Κεμπέκ, όπου ένα κίνημα για τα ποταμίσια δικαιώματα αγωνίζεται να σώσει τον άγριο ποταμό Μουτεκεκάου από τα φράγματα που θα τον εξαφανίσουν.

Με λογοτεχνικότητα, γραφή που ρέει και γόνιμους προβληματισμούς γύρω από το πώς η γλώσσα μπορεί να αποδώσει την «ψυχή» όλων όσα έχουμε μάθει να θεωρούμε άψυχα, ο σπουδαίος συγγραφέας μας καλεί να αλλάξουμε τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τη φύση, τον πολιτισμό αλλά και τη θέση μας στον κόσμο.

ΣΕΙΡΑ ΟΞΥΓΟΝΟ₂

ISBN: 978-618-03-4862-0

9 786180 348620

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 84862

metaixmio.gr